

ruim twaalfhonderd ruim elfhonderd; in Amsterdam een-en-twintig- van de zeven-en-dertighonderd¹; nog eerder, eind juni, had in Zwolle een oproep van ruim zeshonderd werklozen 'weinig succes' opgeleverd.²

Al die weigeraars behielden hun steunuitkering.

In de herfst van '39 had de minister van sociale zaken, van den Tempel, namelijk bepaald dat, in tegenstelling tot wat tevoren regel was, werklozen die werk in Duitsland weigerden, de normale werklozensteun zouden blijven ontvangen. Van den Tempel had dit besluit niet gepubliceerd: er zat aan zijn besluit een anti-Duits kantje; publikatie had hij niet wenselijk geacht met het oog op Nederlands kwetsbare positie; zij zou, vreesde hij, in Duitsland aanstoot wekken. Hij had er mee volstaan, een duidelijke instructie te geven aan Verwey die zijn maatregel moest laten toepassen; Scholtens had hij niet ingelicht.³

Na van den Tempels vertrek werd Scholtens hoofd van het departement van sociale zaken. Uiteraard had Verwey hem op de ministeriële instructie attent moeten maken, maar dat liet hij na. Zou het verschil hebben gemaakt als hij het wel gedaan had? Vermoedelijk niet, want Scholtens behoorde tot diegenen die van mening waren dat de Duitse overwinningen in West-Europa een fundamenteel andere situatie ten aanzien van de bestrijding der werkloosheid deden ontstaan. Op 25 juni, drie dagen na de capitulatie van Frankrijk, deed hij de gemeentebesturen weten dat een werkloze die arbeid in Duitsland weigerde, voortaan geen steun meer zou mogen ontvangen. Hiermee was de vrijwilligheid die aan de vakcentrales toegezegd was, overboord gezet. Vijf weken later ging Scholtens nog een stap verder: als inwonende zoons uit ondersteunde gezinnen arbeid in Duitsland weigerden, dan moest voortaan de gezinssteun verminderd worden met het totale bedrag dat die zoons zouden hebben kunnen overmaken als zij niet zo halsstarrig geweest waren om te weigeren, naar Duitsland te vertrekken.⁴

Geen steun dus voor de weigeraars. Dat betekende dat zij, als zij geen levensmiddelen meer konden kopen en de huur niet meer konden betalen, zich tot de gemeentelijke diensten voor de armenzorg zouden wenden. Ook dat gat werd gedicht. In een bespreking met de wethouders van sociale zaken van verschillende grote gemeenten betoogde Scholtens dat de diensten voor armenzorg in die gevallen geen hulp zouden mogen bieden ('men moet de uiterste consequentie trekken en op generlei wijze steun geven') en aan de vertegenwoordigers van instellingen voor kerkelijke en bijzondere

¹ B. A. Sijes: *De arbeidsinzet*, p. 117-18. ² Gemeente Zwolle: *Verlag ... 1940-1945* (z.j.) XII (dienst voor sociale zaken), p. 2. ³ B. A. Sijes: *De arbeidsinzet*, p. 85. ⁴ A.v., p. 84.